

De erhvervsgeografiske Muligheder for en udvidet Vareudveksling mellem de skandinaviske Lande.

Af Gudmund Hatt.

Smaa Lande har i Almindelighed forholdsvis større Udenrigshandel end store Lande. Holland, Belgien og Danmark har *pr. Indbygger* større Udenrigshandel end Frankrig, Tyskland og U. S. A. Et lille Land savner i Almindelighed flere naturlige Raastoffer end et stort Land. Desuden har den økonomiske Udvikling tvunget de smaa civiliserede Nationer ind i en stærk Specialisering, en intensiv Udnyttelse af deres naturgivne Erhvervsmuligheder under Tilpasning til Verdensmarkedets Behov. De seneste Aars store Nedgang i Verdenshandelen rammer derfor de smaa Nationer meget haardt. Og Selvforsynings-Idéen, der i visse store Lande dyrkes med næsten religiøs Iver — ganske vist mere ud fra geopolitiske end ud fra erhvervsgeografiske Synspunkter — kan næppe blive et Glædens Evangelium for de smaa Nationer.

De smaa Nationer er Frihandelens naturlige Forkæmpere. Som bekendt har Danmark da ogsaa ført en liberal Handelspolitik i over Hundrede Aar, allerede fra Slutningen af det 18. Aarhundrede. Bondestandens Frigørelse og Handelens Frigivelse fra den merkantilistiske Periode Baand indtræder omtrent samtidig. Og det danske Landbrugs straalende Udvikling har været nøje knyttet til og afhængig af Udenrigshandelens Fremgang.

Ganske vist er ikke alle smaa Nationer lige frihandelsvenlige. Danmark og Holland er det i særlig Grad, hvilket delvis beror paa deres intensive Landbrugs Behov af fremmede Markeder. I Norge og især i Sverige har Frihandelstanken fundet en mindre god Jordbund — hvilket aabenbart hænger sammen med, at norsk og svensk Landbrug kun i ringe Grad behøver at søge Afsætning i Udlandet, men derimod maa ønske sit indenlandske Marked værnet mod fremmed Konkurrence.

De stadig voksende Hindringer for den internationale Handel har givet Baggrund til Planer om en økonomisk Sammenslutning indenfor visse Grupper af Nabostater, i Form af Toldunion eller lignende, for at lette Vareudvekslingen. Karakteristisk for adskillige af disse Planer er, at de kun i ringe Grad bygger paa de økonomiske Forbindelser, som faktisk er tilstede, men mere paa folkeligt Slægtskab eller historiske Traditioner, eventuelt ogsaa paa geografiske eller geopolitiske Betragtninger.

Polen hentede i 1930 27 % af sin Import fra Tyskland og sendte henvend 26 % af sin Eksport dertil. Fra Rumænien hentede Polen ikke engang 1 % af sin Import og sendte kun 2 % af sin Eksport dertil. Fra Czechoslovakiet modtog Polen kun 7½ % af sin Import og afsatte der ca. 9 % af sin Eksport. Tyskland er og har i lange Tider været det vigtigste Land for Polens Udenrigshandel. Og dog er det jo meget langt fra, at Polakkerne begærer en Toldunion med Tyskland; en langvarig Toldkrig mellem disse Lande er, som bekendt, først nylig afsluttet. Derimod har der i de seneste Aar været ventileret en økonomisk Sammenslutning mellem de østlige Randstater, herunder Polen, Czechoslovakiet og Rumænien, for at lette Vareudvekslingen mellem disse Lande. Formodentlig vil dog disse Sammenslutningsplaner strande paa økonomiske Kendsgerninger. Et eventuelt Randstatsforbund vilde nemlig ikke yde Randstaternes Landbrugsproduktion et tilstrækkelig stort Marked — ikke engang dersom man tog Østerrig med indenfor Sammenslutningen. Det vilde altsaa være nødvendigt for Lande som Polen og Rumænien at søge Afsætning for en Del af deres Landbrugsvarer i Industrielandene udenfor den eventuelle Sammenslutning, f. Eks. i Tyskland og Italien; men disse Lande vilde sikkert til Gengæld kræve, at deres Industrivarer ikke blev stillet ringere end Czechoslovaikiets. En økonomisk Sammenslutning af Randstaterne vilde vistnok være til betydelig Gavn for Czechoslovakiet, hvis Industri vilde blive tilsikret Fortrinsret paa et stort Marked, men vilde derimod ikke hjælpe Polen og Rumænien, der snarere vilde komme til at lide, dersom Sammenslutningen skulde vanskeliggøre Samhandelen med det industrielle Europa.

En anden af de Planer om økonomisk Sammenslutning mellem Nabostater, der lejlighedsvis har været diskuteret i de senere Aar, er den nordiske eller skandinaviske. Ordene Norden og Skandinavien har en skøn Klang i danske Øren. Det luner — i en farlig Verden — at tænke paa gode Venner, trofaste Naboer og deslige. Derfor vil Tanken om skandinavisk Samvirken altid blive mødt med Velvilje i Danmark. En anden Sag er, at den nærmere Udform-

ning og Virkeliggørelse af et saadant Samarbejde jo maa afhænge af faktiske Forhold.

Man behøver ikke at søge meget dybt for at finde en Række naturgivne Forskelligheder i de tre nordiske Rigers Produktion. Danmark er det excellente Landbrugsland, Norge og især Sverige har den store Tømmerproduktion, Sverige er jernproducerende, Norge fremstiller en Række Gødningsstoffer, især Kalksalpeter. I Norge og Sverige begunstiges den industrielle Udvikling ikke alene ved Raastoffer som Træ og Jern, men ogsaa ved Vandkraften. Denne sidste Faktor er af overmaade stor Betydning. Vandkraftlandene har i nyere Tid gjort meget stærke industrielle Fremskridt; det gælder ikke alene Sverige og Norge, men i endnu højere Grad Schweiz, Norditalien, Japan. Den tekniske Udnyttelse af Vandkraften har øget en Række kulfattige Landes Industrimuligheder meget betydeligt. Norge, Sverige, Schweiz, Italien og Canada frembringer saa godt som hele deres Elektricitetsforsyning i Vandkraftværker, Japan henvend $\frac{9}{10}$. Danmark hører jo derimod til de Lande, der savner baade Kul og Vandkraft — et Forhold, der forringer vore naturlige Muligheder for industriel Udvikling.

I Betragtning af alle disse let paaviselige, naturbetingede Forskelligheder i de nordiske Landes Produktion, synes — ved første Blik — intet rimeligere, end at disse Lande supplerer hinanden gennem Vareudveksling. Vender vi os nu til Handelsstatistikken, saa finder vi dog, at de nordiske Riger ingenlunde er hinandens vigtigste Kunder.

I Aaret 1932 kom af Danmarks Import 5,5 % fra Sverige, 2,1 % fra Norge, af Danmarks Eksport af indenlandske Varer gik 4,0 % til Sverige, 2,1 % til Norge. Af Sveriges Indførsel kom 6,3 % fra Danmark (men over $\frac{1}{4}$ af denne Indførsel var Transitvarer), 3,3 % kom fra Norge, af Sveriges Eksport gik 6,5 % til Danmark, 6,5 % til Norge. Af Norges Indførsel kom 4,9 % fra Danmark, 8,5 % fra Sverige, af Norges Udførsel gik 4,4 % til Danmark, 5,6 % til Sverige.

For alle de tre skandinaviske Lande har Vareudvekslingen med Storbritannien og Tyskland langt større Omfang og Betydning end den interskandinaviske Handel. For Sverige og Norge er Handelsforbindelsen med U. S. A. meget vigtigere end den med Danmark. Desværre kan Danmark ikke sælge ret meget til U. S. A., men henter dog derfra Varer til et næsten ligesaa stort Beløb som fra Norge og Sverige tilsammen.

Den interskandinaviske Handel har tidligere haft noget større Betydning. Særlig har Danmarks Andel i Handelen paa Sverige og Norge været større. Af Sveriges Import kom i Aarene 1870—85

over 15 % fra Danmark. Endnu omkring Aarhundredskiftet kom over 12 % af Sveriges Import fra Danmark; men før Verdenskrigen var vor Andel sunket til under 7 %. Af Norges Import kom i 1875 ca. 12 % fra Danmark; men allerede ved Aarhundredskiftet var Danmarks Andel sunket til ca. 5 % eller omtrent som nu.

Under en Periode før og efter Verdenskrigens Afslutning fik den interskandinaviske Handel og ganske særlig Vareudvekslingen mellem Danmark og Sverige en kortvarig Opblussen. Saaledes steg Sveriges Andel i Danmarks Eksport af indenlandske Varer fra 2 % i 1916 til 8,7 % i 1917 og 23,3 % i 1918, faldt derefter til 17,8 % i 1919, 12,5 % i 1920, 6,2 % i 1921 og naaede ned paa sit nuværende Niveau i 1922. Sveriges Andel i Danmarks Import steg fra 8,6 % i 1916 til 12,4 % i 1917 og 24,9 % i 1918, men faldt allerede i 1919 til 7,5 %.

Ogsaa mellem Norge og Danmark foregik en særlig livlig Vareudveksling indenfor denne kortvarige Periode, om end ikke saa betydelig som mellem Sverige og Danmark.

Denne Opblussen af den interskandinaviske Handel skyldtes den meget trykkende Varemangel, som Verdenskrigen og Blokaden havde fremkaldt. Det var under disse ekstraordinære Forhold af stor Betydning, at de skandinaviske Lande kunde opretholde og forøge deres indbyrdes Vareudveksling. Danske Kornvarer og Kvægavlsprodukter udveksledes mod norsk Salpeter og svensk Jern og Træ. Forskellighederne i Landenes naturlige Produktionsmuligheder var Forudsætning for en nyttig gensidig Supplering.

I Nutiden lægges der atter Hindringer i Vejen for den internationale Handel, ganske vist ikke ved Krig og Blokade, men ved Told, Valutarestriktioner, Kontingentering m. m. Det ligger nær at spørge: kan den interskandinaviske Handel ikke under disse Omstændigheder atter faa øget Betydning. Vilde en økonomisk Sammenslutning, en eller anden Form for en Toldunion mellem de skandinaviske Lande, ikke netop nu være paa sin Plads?

Overfor dette Spørgsmaal maa vi først gøre os klart, at Situationen i Virkeligheden er en ganske anden nu end under Verdenskrigen. Dengang var der Varemangel, og alle ønskede at købe. Nu er det omvendt: alle ønsker at sælge. Vanskeligheden ligger i at opretholde en lønnende Eksport for derigennem at tilvejebringe Betalingsmidler. Altsaa, fra et dansk Synspunkt har det mere Interesse at spørge om, hvilke Afsætningsmuligheder danske Varer kan finde i Sverige og Norge, end hvilke Varer vi kan købe hos vore Brødrefolk. Svensk Træ og Jern, norsk Salpeter og Tran har et Marked i Danmark; og mange forskellige svenske og norske Indu-

strivarer egner sig godt for det danske Forbrug. Men hvad kan Sverige og Norge bruge af vore Frembringelser?

Undersøger vi vor nuværende Eksport af indenlandske Varer til Sverige, kan vi ikke undgaa at lægge Mærke til, at denne Eksport kun i meget ringe Grad er baseret paa danske Raastoffer; den bestaar overvejende af Varer, der ganske vist er fabrikerede i Danmark, men af fremmede Raastoffer og Halvfabrikata. Vegetabilske Olier, Soyaskraa og Oliekager vejer stærkt til i denne Eksport — udgjorde 36 % i 1932. En anden vigtig Post er Automobiler, samlede her i Landet af indførte Dele og udførte som komplette; denne Post udgjorde i 1932 12 % af vor Eksport af saakaldte indenlandske Varer til Sverige. Der kunde nævnes andre mer eller mindre forarbejdede Varer af indførte Raastoffer eller Halvfabrikata. Derimod spiller danske Landbrugsvarer kun en ganske ubetydelig Rolle i Eksporten til Sverige. Kun 5 % af vor Eksport af indenlandske Varer til Sverige bestod i 1932 af Landbrugets og Havebrugets Frembringelser. Værdien af hele vor Landbrugseksport til Sverige var i 1932 kun lidt over 2 Mill. Kr., og samtidig indførte vi selv Landbrugsvarer fra Sverige for over 3 Mill. Kr. Hvad specielt angaar vort Landbrugs vigtigste Produkter: Smør, Flæsk og Æg, da finder de nu saa godt som ingen Afsætning i Sverige. Saaledes havde hele vor Smørekseport til Sverige i 1932 en Værdi af kun 4000 Kr., og samtidig indførte vi svensk Smør for 124,000 Kr.

Vor Eksport af indenlandske Varer til Norge frembyder et lignende Billede. Den bestaar ligeledes overvejende af Varer, der er fabrikerede af fremmede Raastoffer eller Halvfabrikata. Skibe udgjorde i 1932 18 % af Værdien, Automobiler, samlede i Danmark af indførte Dele, udgjorde 12 %, vegetabilske Olier 10,5 %, medens vor Landbrugseksport til Norge var ganske ringe og kun beløb sig til lidt over 1½ Mill. Kr., hvoraf det meste var Korn. Af vore Mejeriprodukter aftog Norge kun for 43,000 Kr., medens vi fra Norge modtog Mejeriprodukter, særlig Smør, for 163,000 Kr.

Forholdet er altsaa dette: Sverige og Norge udfører til Danmark en Række Produkter, som er frembragte af svenske og norske Raastoffer. Danmarks Eksport til Sverige og Norge bestaar derimod væsentlig af Varer, som enten helt og holdent er af ikke-dansk Oprindelse, eller som er forarbejdede i Danmark af fremmede Raastoffer eller Halvfabrikata. Den Del af vor Produktion, som er baseret paa vor egen Jord Frembringelser, finder næsten ingen Afsætning i Sverige og Norge. Vor Handelsbalance med disse Naboer er ganske vist aktiv; men dette beror paa vor endnu ret betydelige Transithandel paa Sverige og Norge. Vor Eksport af fremmede Va-

rer, der endnu i 1932 havde en Værdi af 50,4 Mill. Kr., gik for 45,4 % Vedkommende til Sverige, medens 19,0 % gik til Norge. Denne Genudførsel bestaar af mange forskellige Varer; bl. a. modtager Sverige endnu en Del Kaffe o. a. Kolonialvarer over Danmark.

Vareudvekslingen med vore skandinaviske Nabostater hviler saaledes mere paa vort Behov af svenske og norske Frembringelser end paa Sveriges og Norges Behov af egentlige danske Varer. Danmark henter næsten Halvdelen af sin Import af Træ og Trævarer i Sverige (48 % af Værdien i 1932). Af vor Import af Gødningstoffer kommer ca. $\frac{1}{4}$ fra Norge, hvor vi hidtil har dækket næsten hele vort Forbrug af Kalksalpeter. Med disse Varer vil Danmark aldrig kunne forsyne sig selv; dertil har vi altfor lidt af Skove og billige Energikilder. Vi vil derfor aldrig m. H. t. disse Varer kunne gøre os uafhængige af Import. For ikke at overvurdere vor egen Betydning som Kunde bør vi gøre os klart, at Danmark kun aftager 5 % af Sveriges samlede Eksport af Trævarer, Træmasse og Papir og kun 15 % af Norges Eksport af mineralske Fabrikater.

Desværre er vor Eksport til Sverige og Norge ikke saa sikkert funderet i selve Naturforholdene. Vor Eksport af Foderstoffer — der især bestaar af Soyaskraa — gaar for over $\frac{1}{5}$ Vedkommende til Sverige. Af vor Kokosolieeksport aftager Sverige over Halvdelen, af vor Soyabønneolieeksport gaar lidt over Halvdelen til Sverige og Norge¹⁾. Vor Produktion af vegetabiliske Olier og Foderstoffer er meget betydelig, skønt den ikke har sin Raastofbasis i Danmark, men i oversøiske Lande, ganske særlig i Øst- og Sydasien. Dens Forudsætning er et meget stort hjemligt Forbrug af Olier, bl. a. til Margarineindustrien, og Foderstoffer til Kvægavlen; den hænger saaledes nøje sammen med det intensive Landbrug og den store Smørekseport. Det er lykkedes den danske Olieindustri og dermed forbundne Foderstofindustri ikke alene at forsyne det hjemlige Marked, men derudover at skaffe sig Afsætning for sin Produktion i mange fremmede Lande, herunder særlig de skandinaviske

¹⁾ 1932. Eksport af Foderstoffer	22279000	Kr.
Deraf til Sverige	4996000	-
Eksport af Soyaskraa	17414000	-
Deraf til Sverige	4026000	-
Eksport af Kokosolie	11861000	-
Deraf til Sverige	6447000	-
Eksport af Soyabønneolie	9506000	-
Deraf til Sverige	3107000	-
- - Norge	2046000	-

Nabolande samt Tyskland; af Soyaskraa-Eksporten gik i 1932 henved 70 % til Tyskland. Det store Hjemmemarked har muliggjort Udviklingen af denne betydelige Industri og er dens Grundvold. Fastholdelsen af de fremmede Markeder er mere usikker; thi i ethvert Land med tilstrækkelig stort Forbrug af Olier og Foderstoffer er der Forudsætninger for en Olie- og Foderstofindustri; det staar jo ethvert Land frit for at hjembringe de nødvendige Raastoffer. Sverige har da ogsaa i de seneste Aar faaet en ret anselig Import af Soyabønner, Kopra og Jordnødder til den unge svenske Olieindustri, selv om denne endnu kun forsyner en lille Del af det svenske Marked²⁾.

Svenske og norske Varer har saaledes et sikrere Marked i Danmark, end danske Varer i Sverige og Norge. Vi trænger til adskillige svenske og norske Frembringelser, som vi aldrig selv vil kunne forsyne os med. Men Sverige og Norge trænger ikke i samme Grad til danske Frembringelser. Dersom vor Transithandel paa Sverige og Norge bortfaldt, vilde en Trediedel af vor Eksport til disse Lande dermed ophøre; og dersom vore Brødrefolk ydermere forsynede sig med vegetabiliske Olier og Foderstoffer ved selv at indføre og forarbejde Raastofferne hertil fra oversøiske Lande og tillige undlod at købe amerikanske Automobiles fra Samlefabrikerne i København, vilde der ikke blive meget tilbage af vor Eksport til de skandinaviske Brødrefolk. Det er dog ikke givet, at disse vilde staa sig herved; thi rimeligvis vilde vi da se os tvungne til at flytte vore nødvendige Indkøb af Trævarer og Jernvarer m. m. til andre Lande.

Vor underlegne Stilling i den interskandinaviske Vareudveksling beror paa Naturforholdene. Sveriges og Norges Erhvervsliv har en bredere og rigere indenlandsk Basis af Raastof- og Kraftkilder end Danmarks. Vort Land er ikke alene mindre, men ogsaa mere ensidigt udstyret fra Naturens Haand. Nødvendigheden af at supplere vor smalle Raastofbasis gennem Import har tvunget os ind i en

²⁾ Sverige importerede 1932:

Jordnødder		1.15	Mill. kg.	(især fra Nederlandene).
Kopra		5.12	—	(især fra Storbritannien og Nederlandene).
Soyabønner		9.01	—	(især fra Storbr., Danm. og Ned.).
Jordnøddekager	..	27.74	—	(især fra Frankrig).
Soyaskraa		34.77	—	(især fra Danmark).
Jordnøddeolie		2.28	—	(især fra Danm. og Nederl.).
Kokosolie og Palme-				
kerneolie		20.79	—	(især fra Danm. og Nederl.).
Soyaolie		12.99	—	(især fra Danm. og Tyskland).

intensiv Udnyttelse af vor eneste betydelige Naturrigdom, den danske Jord. Vi bør ikke glemme, at dette intensive Landbrug er nøje knyttet til og afhængigt af en stor Udenrigshandel. Vort store Hektarudbytte, jævnlig det største i Verden, beror delvis paa indførte Gødningstoffer, ligesom Husdyravlen i ikke ringe Grad afhænger af indførte Foderstoffer. Ifølge det statistiske Departements Undersøgelser udgjorde Kunstgødningen i 1927—28 30 % af det Kvælstof, der tilførtes de danske Marker, 57 % af Fosforsyren, men kun 14 % af Kaliet³). Naturgødningen er altsaa dog stadig vigtigere end Kunstgødningen; men Naturgødningen beror jo direkte paa Husdyrbestanden, som for en Del opretholdes ved importerede Foderstoffer samt derved, at vort Forbrug af Brødkorn i stor Udstrækning dækkes gennem Indførsel, medens de danske Kornafgrøder fodres op. Vort Landbrugs Produktivitet beror saaledes ingenlunde alene paa den danske Jord og det danske Klima, men tillige paa en meget betydelig Tilførsel af fremmede Raastoffer. Vor Landbrugseksport, der i de seneste Aar udgør ca. $\frac{4}{5}$ af vor samlede Udførsel af indenlandske Varer, fremskaffer Betalingsmidler for Hovedmængden af vor Import, deriblandt ogsaa for nødvendige Raastoffer til Landbruget⁴). Det lader sig næppe afgøre, hvor

³) Statistiske Efterretninger, 21. Aarg. Nr. 4, 1929, S. 32. — Statistiske Meddelelser 4. Række, 84. Bd., 3. Hefte. Anvendelsen af Kunstgødning 1928. Kbh. 1930.

⁴) Værdien af Danmarks Landbrugseksport (Mill. Kr.).

Udførsel af	1913	1920	1930	1932	1933
1. Levende Dyr	68.7	114.8	59.0	23.3	18.7
2. Madvarer fra Husdyrbruget	445.6	971.6	1083.8	803.4	
3. Korn, uformalet og formalet ..	12.9	19.9	8.2	4.4	
4. Biprodukter fra Husdyrbruget..	17.6	28.7	32.3	22.7	
Ialt....	544.8	1135.0	1183.3	893.8	(910.4)
Indførsel af					
1. Levende Dyr	8.1	11.0	4.0	0.7	
2. Madvarer fra Husdyrbruget	20.6	17.2	9.7	2.2	
3. Korn, uformalet og formalet....	114.6	113.2	72.1	67.6	
4. Biprodukter fra Husdyrbruget..	9.7	11.5	25.9	19.5	
5. Forskellige Raastoffer til Landbruget (Foderstoffer undtagen Korn, Markfrø, Gødningstoffer)	108.3	258.6	255.7	201.5	
Ialt....	261.3	411.5	367.4	291.5	
Udførselsoverskud af Landbrugsprodukter	283.5	723.5	815.9	602.3	
Værdien af Landbrugseksporten i % af hele Eksporten af indenlandske Varer	85.5%	71.3%	77.7%	82.3%	

stor en Del af vor Landbrugsproduktion der beror paa indførte Gødningsstoffer og Foderstoffer. Men det er givet, at en stærk Nedsættelse af vor Udenrigshandel ikke alene maa virke ødelæggende paa Landbrugets Rentabilitet, men ogsaa nedsættende paa dets Produktivitet. En Omlægning af Landbruget i Retning af Selvforsyning, Indretning paa Hjemmemarkedet i Stedet for paa Verdensmarkedet, altsaa en stærk Formindskelse af Hysdyrbestanden og Mejeridriften til Fordel for Hjemmeproduktion af Brødkorn, maa medføre en Formindskelse af Landbrugets Raastoffbasis og derfor en Formindskelse af Landbrugets samlede Produktion. Det er muligt, at vore dygtige Landmænd kan i nogen Grad erstatte fremmede Foderstoffer med hjemmeavlede, men naar danske Landmænd udnytter fremmede Raastoffer, betyder dette, at fremmed Jord tjener det danske Erhvervsliv. For et saa lille og saa ensidigt udrustet Land som Danmark maa Autarki betyde en voldsom Nedsættelse af Livsmulighederne, ikke alene fordi vi af naturlige Aarsager er ude af Stand til at frembringe en meget stor Del af de Varer, som er nødvendige i et moderne Kultursamfund, men ogsaa fordi næsten alle Grene af vor Produktion, ikke alene indenfor Industrien, men endogsaa selve Landbruget, i væsentlig Grad er afhængig af fremmede Raastoffer.

Vi maa gøre os klart, at Vanskeligheden ikke bestaar i manglende Tilbud af de Varer, vi har Brug for. Verdensmarkedet er opfyldt med dem. Vanskeligheden ligger derimod i at finde Afsætning for vore egne Produkter og derigennem skaffe Betalingsmidler til Importen. Dersom økonomisk Samvirken med andre Lande skal skaffe os Lindring i vor nuværende Situation, da maa denne Samvirken betyde øgede Afsætningsmuligheder for vor Eksport af indenlandske Varer, og da først og fremmest for vor Landbrugsproduktion.

Er der Mulighed for, at et snævrere økonomisk Samarbejde mellem de nordiske Lande kunde øge Markedet for vore Landbrugsvarer? Vi har set, at vor Landbrugseksport til de skandinaviske Naboer nu er ganske forsvindende. Er dette Forhold et nødvendigt Resultat af naturgivne Betingelser? Eller er der Mulighed for en væsentlig Ændring?

Vi er opfødte med den Forestilling, at Danmark som Landbrugsland er Sverige og Norge afgjort overlegent i Kraft af sin frugtbare Jord og sit forholdsvis heldige Klima. Danmark har frodige Agre, den skandinaviske Halvø har Klipper og Skove. Lad os et Øjeblik se paa de virkelige Forhold.

Sveriges Agerland udgør henimod $1\frac{1}{2}$ Gange saa stort et Areal

som Danmarks. Ganske vist er ca. 62 % af Danmarks Jord under Ploven og kun lidt over 9 % af Sveriges; men til Gengæld er Sveriges hele Landareal næsten 10 Gange større end Danmarks. Visse Dele af Sverige er ligesaa stærkt opdyrkede som Danmark og betegnes af svenske Geografer som „Helagerbygd“; herhen hører det sydvestlige Skaane, der jo i Henseende til Frugtbarhed nok taaler Sammenligning med Sjælland. Endvidere ligger der „Helagerbygder“ paa Sletten omkring Kristianstad i det østlige Skaane, indenfor Latholm Bugten i det sydlige Halland, paa Østgöta Sletten nordøst for Omberg og paa Dalbo Sletten vest for det sydlige Vänern. Endnu større Strækninger kan betegnes som „agertæt Bygd“, hvor gennemgaaende mellem 20 % og 50 % af Arealet er under Ploven, medens naturlige Græsgange og Skovland ogsaa gør sig gældende; agertæt Bygd træffer man langs Sydsveriges Kyster, især paa Vest-siden, paa Øland og Gotland er denne Type fremherskende, men navnlig præger den det mellemsvenske Lavland — Landskaberne Södermanland, Närke, Västmanland, Upland, det nordlige Västergötland og store Strækninger af Värmland. Længere nord paa ligger der lange, smalle Striber af agertæt Bygd langs visse af Nordsveriges Dalstrøg, paa en Del af Jämtlands Silurslette ved Storsjön og især langs den bottniske Bugt paa gammel Havbund i den hævede Skærgaard. Til Helagerbygderne og de agertætte Bygder knytter sig det allermeste af Sveriges Landbrugsproduktion. Mere lokal Betydning har det Landbrug, der knytter sig til de tarvelige Agerbrugsegne med spredte Agre eller til de agerfattige Bygder, hvor Skovbruget producerer langt større Værdier⁵⁾.

Høstudbyttet pr. ha varierer ret betydeligt indenfor Sverige. Skaane staar Maal med Danmark; men for Sverige som Helhed ligger det gennemsnitlige Høstudbytte lidt under Danmarks. For det vigtigste Brødkorn, Rugens Vedkommende er Forskellen dog kun ganske ringe; det hænder endog, at det svenske Hektarudbytte for Rug er større end det danske. Størst er Forskellen for Havrens Vedkommende — den vigtigste Kornsort baade i Danmark og Sverige. Hektarudbyttet er for saa godt som alle Kulturplanter vokset ved forbedret Teknik og stærkere Gødningsanvendelse saavel i Sverige som i Danmark⁶⁾.

⁵⁾ Jvf. C. J. Anrick: Karta över Sveriges åkerareal. Stockholm 1921.

⁶⁾ Udbytte pr. ha. (Kvintaler).

		1880—89	1909—13	1930
Danmark	Hvede	23.2	29.9	27.6
	Rug	16.5	17.9	17.1
	Byg	16.9	22.7	28.0
	Havre	14.1	19.1	25.7

Selve Arealet af Agerlandet er i Løbet af det sidste Aarhundrede øget betydeligt i begge Landene ved Opdyrkning, men mest i Sverige, thi der var mest at vinde. Ved Opdyrkning af Moser og naturlige Engstrækninger, Rydning af Skove og Tørlægning af Søer er der indvundet meget store Omraader af nyt Kulturland. Muligvis blev det svenske Agerland firedoblet i Løbet af 19. Aarhundrede; i hvert Fald øgedes det med henved 57 % mellem 1865 og 1911, medens det danske Agerland i samme Periode — de store Hedeopdyrknings Tid — øgedes med henved 27 %. Ved Midten af 19. Aarhundrede havde Sverige og Danmark omtrent lige stort Agerareal; nu er Sveriges over 40 % større end Danmarks⁷⁾.

Med naturlige Enge og Græsgange er Sverige langt rigere forsynet end Danmark. Arealet af saadanne Omraader angives for Danmarks Vedkommende til ca. 350,000 ha, for Sveriges Vedkommende til ca. 1,270,000, altsaa 3½ Gange mere. Men dertil kommer, at Sveriges vældige Skove indeholder store og rige Græsningsarealer, som ikke er medtagne i denne Beregning. Sveriges naturlige Betingelser for Kvægavl og Mejeribrug er næppe ringere end Danmarks. Den Specialisering i Retning af Husdyravl og Mejeribrug, som kendetegner Landbrugets Udvikling i Nordvesteuropa i det sidste Aarhundrede, har Sverige da ogsaa taget kraftig Del i.

Sverige var, ligesom Danmark, korneksporterende i ret stor Stil ved Midten af 19. Aarhundrede. Konkurrencen med det oversøiske Korn gjorde baade den danske og den svenske Korneksport urentabel og bragte den til Ophør omkring 1880. Erstatning fandt baade det danske og det svenske Landbrug i Husdyrbruget og Mejeridriften. Sverige og Danmark blev kornimporterende og udførte til Gengæld Smør og Flæsk m. m. Paa et væsentligt Punkt afviger dog Landbrugets Kaar i de to Lande. Det svenske Landbrug har et stort indenlandsk Marked; Sveriges Befolkning er jo nemlig hen-

		1881—90	1909—13	1930
Sverige	Hvede	13.9	21.3	22.3
	Rug	13.8	15.5	19.0
	Byg	14.9	18.1	18.2
	Havre	13.1	15.8	17.4

⁷⁾ J. Guinchard: Schweden. II. 1913. S. 47. O. H. Larsen: Landbrugets Historie og Statistik. 1929. S. 275.

Agerjordens Areal			
	1861	1912	1930
Danmark	2038000 ha	2584000 ha	2638000 ha
	1865	1911	1930
Sverige	2333000 ha	3655000 ha	3720000 ha

(for 1930 er for Danmark de sønderjyske Landsdele medregnede).

ved dobbelt saa talrig som Danmarks. Sverige har værnet dette indenlandske Marked ved effektive Toldmure. Derimod maa det danske Landbrug søge sin største Afsætning udenfor Landets Grænser, hvilket ganske naturligt gør danske Landmænd frihandelsvenlige. Medens Landbrugets Varer udgør ca. $\frac{1}{5}$ af den danske Eksport, udgør de nu kun ca. $\frac{1}{10}$ af Sveriges Eksport.

I de seneste Aar har Sverige udført Landbrugsvarer for mellem 100 og 200 Mill. Kr., men samtidig indført Landbrugsvarer for mellem 300 og 500 Mill. Kr. Handelsbalancen viser saaledes et betydeligt Minus for Landbrugsvarernes Vedkommende; det dækkes ved Eksport af Skovbrugets, Trævareindustriens, Papirindustriens og Jernindustriens Frembringelser. En nærmere Undersøgelse af Sveriges Handelsstatistik viser imidlertid, at det ikke i synderlig Grad er danske Landbrugsvarer, Sverige har Brug for⁸⁾. Tværtimod, med Hensyn til Flæsk og Mejeriprodukter er Sverige en af Danmarks mange Konkurrenter paa det engelske og det tyske Marked. Hvad Sverige derimod har Brug for er Korn, især Hvede og Majs, samt en stor Mængde tropiske og subtropiske Landbrugsprodukter; men her kan det danske Landbrug selvsagt ikke gøre sig gældende.

Som Landbrugslande har Danmark og Sverige saaledes meget tilfælles. Begge maa af naturlige Aarsager lægge Hovedvægten paa Kvægavl og Mejeridrift og importere store Mængder af Korn og Foderstoffer. Det indenlandske Marked spiller ganske vist en langt større Rolle for Sverige end for Danmark; men begge eksporterer animalske Produkter, især Flæsk, Smør og Æg. De er saaledes hinandens Konkurrenter paa Verdensmarkedet og kan ikke i synderlig Grad supplere hinandens Landbrugsproduktion.

Vender vi os til Norge, da finder vi ganske vist, at det norske Landbrug har en langt mindre Produktionskraft end det svenske og danske; men ogsaa det norske Landbrug har af naturlige Aarsager maattet lægge Hovedvægten paa den animalske Produktion. Vor Landbrugseksport kan derfor ligesaa lidt gøre sig gældende paa det norske Marked som paa det svenske.

Det dyrkede Danmark er over tre Gange saa stort som det dyr-

	Sverige 1932.	
	Import	Eksport
Flæsk	1.0 Mill. Kr.	22.9 Mill. Kr.
Smør	0.025 —	25.6 —
Ost	1.0 —	0.1 —
Æg	0.2 —	5.6 —
Hvede	22.5 —	0.1 —
Majs	20.6 —	0.0 —
„Spannmål“, umalet ..	54.1 —	2.3 —

kede Norge. Der er i Norge kun 782,000 ha under Plov eller Spade, eller kun $2\frac{1}{2}\%$ af Landarealet. De naturlige Engstrækninger, som udnyttes til Græsning og Høslet, er ikke nær saa betydelige i Norge som i Sverige; de anslaaes til 219,000 ha eller ca. $0,7\%$ af Norges Areal. Hertil kommer dog meget udstrakte Fjeldgræsgange, som udnyttes gennem Sæterdriften. Gennem Opdyrkning, særlig af Moserne, kunde der vindes ny Ager og Eng, formentlig halvt saa meget, som der allerede er taget i Brug. Men alt i alt er det kun ret smaa Arealer, der i det hele taget iader sig anvende til Dyrkning i Norge. De bedste Agerbrugsegne ligger omkring Mjøsen og Oslo-fjorden, tildels paa gammel Havbund. Ret stor Udstrækning har Agerjorden ogsaa ved Skagerak-Kysten og paa Jæderen samt i Throndhjemfjordens sydlige og østlige Omgivelser. I saadanne gode og tæt befolkede Agerbrugsomraader har Landbruget et fuldt ud moderne Præg med stærk Anvendelse af Maskiner og Kunstgødning. Gammeldags Landbrug, paa Naturaliehusholdningens Stadium, finder man derimod i afsides Dalstrøg, fjernt fra Havn og Jernbane.

Norge har i mange Hundrede Aar ikke kunnet forsyne sig selv med Korn. Kornindførselen, som er en naturlig Nødvendighed, har udøvet et Tryk paa den norske Kornproduktion. I den senere Del af det 19. Aarh. blev Konkurrencen med det oversøiske Korn saa stærk, at de norske Kornmarkers Areal gik tilbage. Ved Midten af 19. Aarh. kunde endnu $\frac{3}{4}$ af Norges Forbrug af Korn, Bælgfrugter og Kartofler dækkes ved Landets egen Høst, men 1901—5 kun $42\frac{1}{2}\%$. Verdenskrigen fremkaldte saa store Prisstigninger paa Levnedsmidler, at den norske Kornavl atter voksede; men siden er der sket en kendelig Formindskning.

I ældre Tid, da det danske Landbrug var korneksporterende, havde det et sikkert Marked i Norge. Under den statslige Forbindelse mellem Danmark og Norge nød det danske Korn Beskyttelse paa det norske Marked, ikke just til Norges Gavn. Dog kunde det dansk-norske Monarki ikke brødføde sig selv; der var Overskud af Havre, omtrent Ligevægt m. H. t. Byg, men Underskud med Hensyn til Rug og Hvede⁹⁾. Ogsaa efter den politiske Adskillelse mellem Rigerne blev der stadig afsat betydelige Mængder af dansk Korn, især Byg og Rug, i Norge. Men dette Forhold er for længe siden ophørt. Norge køber ganske vist endnu en Smule dansk Byg — i

⁹⁾ Jvf. Ewald Bosse: *Norwegens Volkswirtschaft vom Ausgang der Hansaperiode bis zur Gegenwart. Probleme der Volkswirtschaft*. Jena 1916. I, p. 258—266, med statistiske Tabeller vedrørende Forholdene i det 18. Aarh.

1932 for $\frac{3}{4}$ Mill. Kr.; men sin Import af Rug og Hvede henter Norge, som rimeligt er, i Sovjetrusland og i forskellige oversøiske Lande.

Med Mejeriprodukter har Norge derimod altid under normale Forhold nogenlunde kunnet forsyne sig selv. Klimaet begunstiger Græsavl og Havredyrkning, og Naturforholdene egner sig i det hele taget glimrende for Kvægavl. Indførslen af Mejeriprodukter er saa godt som ingen og besværliggøres ved høje Toldsatser. Derimod udføres ikke helt uanselige Mængder af Mejeriprodukter, især kondenseret Mælk, men ogsaa Smør og Ost¹⁰⁾. Vestnorge har længe haft Smørekseport til England. Den norske kondenserede Mælk gør sig i mange tropiske og subtropiske Lande stærkere gældende end det tilsvarende danske Produkt. Der sælges endog mere af norske Mejeriprodukter i Danmark end af danske i Norge; saaledes indførte Danmark i 1932 Mejeriprodukter fra Norge for 163,000 Kr., medens Norge kun modtog for 43,000 Kr. af vore Mejeriprodukter. Der er ikke og vil sandsynligvis aldrig under normale Forhold kunne blive noget betydeligt Marked for danske Mejeriprodukter i Norge.

Æg tør vi heller ikke gøre os Haab om at afsætte i Norge, som tværtimod er en af vore mange Konkurrenter paa det engelske Ægmarked.

Med Kødvarer kan Norge ikke helt forsyne sig selv. Dog er det aabenbart ikke danske Kødvarer, Nordmændene har Brug for, men Faarekød fra Island, Rensdyrkød fra Sverige og Finland og Flæsk fra Amerika.

Selv om norsk, svensk og dansk Landbrug arbejder under noget forskellige Kaar, saa er der dog dybtgaaende Ligheder i deres Struktur, og de producerer i stor Udstrækning de samme Varer. Ligheden er bleven forøget under den Udvikling bort fra Kornavl og henimod Mejeridrift, som fremskyndedes ved Konkurrencen med det oversøiske Korn. Danmark har engang været Norges Kornkammer, men det var i en anden Kulturperiode. Saalænge Hovedvægten

¹⁰⁾	Norge 1932.		Eksport	
	Import		(af norske Varer)	
Kød og Flæsk	2.94	Mill. Kr.	0.39	Mill. Kr.
Mælk og Mejeriprodukter	0.44	—	8.24	—
Æg	0.16	—	2.29	—
Kornvarer	60.26	—	0.41	—
Frø og Foderstoffer	14.64	—	12.47	—
Heraf dyriske Foderstoffer (Sildemel, Fiskemel m. m.)			11.72	—

rigt bevare deres handelspolitiske Selvstændighed. Saaledes var Forholdet jo mellem Norge og Sverige under den saakaldte „Mellemrigslov“ fra 1825 til dens endelige Ophør i 1897¹²⁾. Det er iøvrigt velkendt, at „Mellemrigsloven“ gav Anledning til stadig Utilfredshed, blev omformet et Par Gange og tilsidst ophævet. En fundamental Aarsag til Disharmoni var netop det Forhold, at Norge og Sverige udadtil opretholdt forskellige Toldtarifer. Den norske Tarif var gennemgaaende lavere end den svenske; som Følge deraf kunde Halvfabrikata indføres forholdsvis billigt til Norge og forarbejdes der til færdige norske Varer, som derefter i Sverige kunde konkurrere med svenske Frembringelser¹³⁾. Det ligger nær at antage, at en Nedbrydning af Toldmuren mellem Sverige og Danmark kunde fremkalde ganske lignende Resultater og saaledes give den danske Industri en Fordel, som jo dog sikkert vilde blive kortvarig, da den hurtigt vilde fremkalde svensk Misstemning. Ligeledes vilde baade svensk og norsk Landbrug sikkert hurtig føle sig trykket af dansk Konkurrence, om Toldmurene mod Danmark nedbrødes. Paa Grund af disse iøjnefaldende Vanskeligheder vilde man muligvis indskrænke det økonomiske Samarbejde til at gælde visse nærmere bestemte Industrier, for hvilke der indførtes en fælles nordisk Toldgrænse; derved vilde disse Industrier nyde godt af hele det nordiske Marked. Maaske vilde man ved saadanne Foranstaltninger især søge at fremelske nye Industrier. Men for ikke at give et enkelt Land særlige Begunstigelser vilde det dog sikkert vise sig nødvendigt at lade den fælles Toldgrænse gælde ogsaa for alle de paa-gældende Industriers Raastoffer og Halvfabrikata. Og der burde ikke ved lave Toldsatser paa Levnedsmidler og andre Livsfornødheder kunne skabes billigere Levelfod og dermed billigere Arbejds-

12) En lille Forøgelse af Handelen mellem Sverige og Norge — særlig af Sveriges Import fra Norge — i Aarene omkring 1890 kan maaske tilskrives „Mellemrigsloven“s Virkninger. Den svensk-norske Handel udgjorde i % af Sveriges samlede Udenrigshandel:

	Import fra Norge	Eksport til Norge
1871—75	5.25 %	3.49 %
1876—80	5.29 %	3.35 %
1881—85	6.46 %	4.04 %
1886—90	8.43 %	5.27 %
1891—95	8.87 %	5.35 %
1896—1900	5.45 %	3.31 %
1901—05	4.42 %	6.30 %
1906—10	3.50 %	5.38 %

Jvf. Poul Drachmann: The industrial development and commercial policies of the three Scandinavian countries. Oxford 1915, p. 62.

13) Ewald Bosse: Norwegens Volkswirtschaft. II. p. 749.

omkostninger i det ene Land end i det andet. Saaledes maatte ethvert Fællesskab i toldpolitisk Henseende efterhaanden medføre Nødvendigheden af mere Fællesskab. Tilsidst maatte vel en Toldunion, om den skulde blive af nogen Varighed, gennemføres fuldstændigt, altsaa betyde fælles Toldgrænser og fælles Handelspolitik for Rigerne.

Det større Marked indenfor en saadan Toldunion vilde øge den skandinaviske Industris Udviklingsmuligheder. Men der er ingen Grund til at antage, at disse Fordele vilde komme alle tre Riger tilgode i lige høj Grad. Spørgsmaalet om Industriens Lokalisering indenfor en eventuel nordisk Toldunion er meget kompliceret. Danmarks betydelige Konsum vilde øve et vist Træk, der dog kun vilde faa afgørende Betydning overfor Industrier med udpræget Konsumorientering, altsaa med ringe Materialevægttab og ringe Kraftforbrug. Størst Tiltrækning paa den nordiske Industri vilde dog udgaa fra Sverige og Norge, hvor baade Kraftkilder og Raastofkilder er langt rigeligere tilstede end i Danmark. Dansk Industri begunstiges af vore talrige gode Havne; men Norges og Sveriges Havneforhold er næppe ringere. I det store og hele vilde Toldunionen gavne svensk Industri mere end dansk. Omvendt vilde svensk og norsk Landbrug komme til at lide under Konkurrencen med danske Landbrugsvarer.

Fra et dansk Synspunkt ligger den største Vanskelighed imidlertid deri, at det svenske og norske Marked ikke vilde kunne aftage synderligt af den danske Husdyrproduktion. Danmarks Mejeri-, Æg- og Kødproduktion maatte, ogsaa efter Oprettelsen af en skandinavisk Toldunion, søge sit Marked udenfor Skandinavien.

Dansk Korn vilde maaske kunne gøre sig gældende paa det norske Marked, men ganske vist kun dersom det her nød en særlig Beskyttelse overfor Konkurrencen med oversøisk Korn. Der kan ikke være Tvivl om, at saadanne Beskyttelsesforanstaltninger maatte fremkalde stærk Uvilje; det maatte jo i Norge føles som en Tilbagevenden til det danske Kornmonopols Dage i det 18. Aarhundrede. For Danmarks Vedkommende vilde en Overgang fra Husdyravl og Mejeridrift til Kornavl bl. a. betyde en formindsket Gødningsproduktion og deraf følgende Vanskelighed ved at holde Hektarudbyttet oppe. Det vilde endvidere betyde en Formindskelse af vort Landbrugs Industrialiseringsgrad, en Opgivelse af Produktionen af forædlede Varer, en Tilbagevenden til et raastofproducerende Stadium. Det er velkendt, at Verdenskrisen har ramt de korneksporterende Lande først og haardest. Det synes et ubegribeligt Vanvid at ville hjælpe paa vore Forhold ved at gøre Danmark til et korneksporterende Land.

En nordisk Toldunion vilde maaske kunne fremtvinge en betydelig Forøgelse af den interskandinaviske Vareudveksling. Det er klart, at en effektiv Afspærring overfor Omverdenen maa øge Handelen mellem de skandinaviske Lande indbyrdes. Hvad Blokade og almindelig Varehunger fremkaldte i Aarene omkring Verdenskrigens Slutning, vilde vel ogsaa en tilstrækkelig høj og tilstrækkelig overvaaget fælles Toldmur omkring Norden kunne afstedkomme. Men der kan ikke være Tvivl om, at et saadant Fællesskab vilde blive følt som en utaalelig Tvang af de Nordmænd, der skulde købe dansk Rug og Hvede, og af de Danskere, der skulde købe svenske Industrivarer. Samfølelsen i Norden vilde sikkert lide alvorligt derved; den er jo i det hele taget aldrig blevet fremmet ved nordiske Unioner.

Norge og Danmark udgjorde i sin Tid, da de var politisk forenede, en økonomisk Helhed, supplerende hinanden erhvervsgeografisk, omtrent som Skaane og det oprindelige Sverige — selv om det aldrig lykedes Danmark at assimilere Norge, saaledes som Sverige assimilerede Skaane. Staterne Danmark—Norge og Sverige var begge nogenlunde autarke, kunde forsyne sig selv med de fleste og mest nødvendige Livsfornødenheder. Under den moderne Erhvervskultur har alle Stater vanskeligere ved at drive Selvforsyning end i det 18. Aarhundrede, og ganske særligt gælder dette de smaa Stater. For Norge og Danmark er Selvforsyningen nu en endnu større Umulighed end for Sverige. Ikke desto mindre vilde en handelspolitisk Sammenslutning mellem de tre nordiske Riger vistnok i vore Dage volde større praktiske Vanskeligheder, end om en saadan Sammenslutning var sket i det 18. Aarhundrede. Dengang vilde et samlet Norden have været saa godt som autarkt; Danmark-Norge og Sverige besad jo allerede hver for sig en ret høj Grad af Autarki. I vore Dage derimod, er Verdenshandelen en Livsnødvendighed for hvert af de tre Riger og vilde vedblive at være det, selvom de dannede en handelspolitisk Enhed. For dem alle tre er det af vital Betydning at kunne sælge og købe udenfor Nordens Grænser. Ønskeligheden af en nordisk Union søges da ogsaa begrundet bl. a. ud fra den Betragtning, at et samlet Norden vilde staa stærkere, handelspolitisk, overfor Omverdenen og lettere kunne sikre sig den nødvendige Adgang til fremmede Markeder. Men heroverfor bør man erindre, at de tre Rigers Interesser ikke altid behøver at dække hinanden. I den norsk-svenske Unions Tid var der ikke altid samme

¹⁴⁾ Saaledes var Handelstraktaten med Frankrig 1865 mere værdifuld for Norge, der havde Fordel af den for svenske og norske Skibe opnaaede Ligeret med franske Skibe, end for Sverige, hvis Industri maatte

Glæde paa begge Sider af Kjølen over opnaaede handelspolitiske Resultater¹⁴).

En nordisk Toldunion maatte nødvendigvis berøve hvert enkelt af de tre Riger en Del af dets handelspolitiske Selvstændighed; og der kunde let opstaa Situationer, hvor et saadant Baand vilde føles trykkende. F. Eks. kunde det blive nødvendigt for Danmark at indrømme visse Industrilande forøget Indførsel af Industrivarer imod at opnaa Afsætning for Landbrugsvarer, eller muligvis for danske Industrifrembringelser — og en saadan Overenskomst kunde maa-ske ikke afsluttes uden at gaa svenske Industri-Interesser for nær.

En Toldunion vilde næppe vise sig holdbar, med mindre den kunde blive Indledningen til en hurtigt paafølgende politisk Sammen-slutning. Fællesskabet i Handelspolitik vilde fremkalde indre Spændinger mellem Industri-Interesser, Landbrugs-Interesser, Fiskeri-Interesser, Skibsfarts-Interesser. Og disse Spændinger vilde blive farlige for Toldunionen, fordi de nævnte Interesser vilde antage national Farve. Kun indenfor en statslig Helhed kan saadanne Spændinger udlignes. Det vilde — med andre Ord — ikke være nok at slette Toldgrænserne; Mennesker og Kapital maatte ogsaa færdes frit over de gamle Grænser med Ret til at slaa sig ned og søge Beskæftigelse hvor som helst. Forsørgelsen af Arbejdsløse maatte ogsaa blive et fælles Anliggende for de forenede Riger.

Et saadant Norden vilde ikke være en Toldunion, men en statslig Helhed. Dersom en saadan nogensinde opstaar, bliver det dog næppe paa Grundlag af en handelspolitisk Overenskomst, men i Kraft af en mere omfattende Nødvendighed. Handelspolitisk har de nordiske Riger altfor lidt at byde hinanden.

Den nordiske Samfølelse er saare værdifuld. Netop derfor bør vi ikke skade den ved at belaste den for haardt. Nordisk Samarbejde kan udrette mange gode Ting; men Norden er altfor lille til at yde et tilstrækkeligt Marked for de nordiske Folks Produktion — der-til er hvert af de nordiske Folk naaet altfor langt i økonomisk Ud-vikling. Den fulde Udnyttelse af vor produktive Kraft kræver et langt større Marked. Kun i meget ringe Grad kan de nordiske Folk aflage hinandens Varer.

Enhver Djævel har sin Tid, og Selvforsyningsidéen faar sin. Den er et Led i Staternes Rustninger med den kommende Krig for Øje; tillige er den et Udtryk for Staternes Bestræbelser for at koordinere de økonomiske Kræfter, hvis indbyrdes Ligevægt er forstyrret

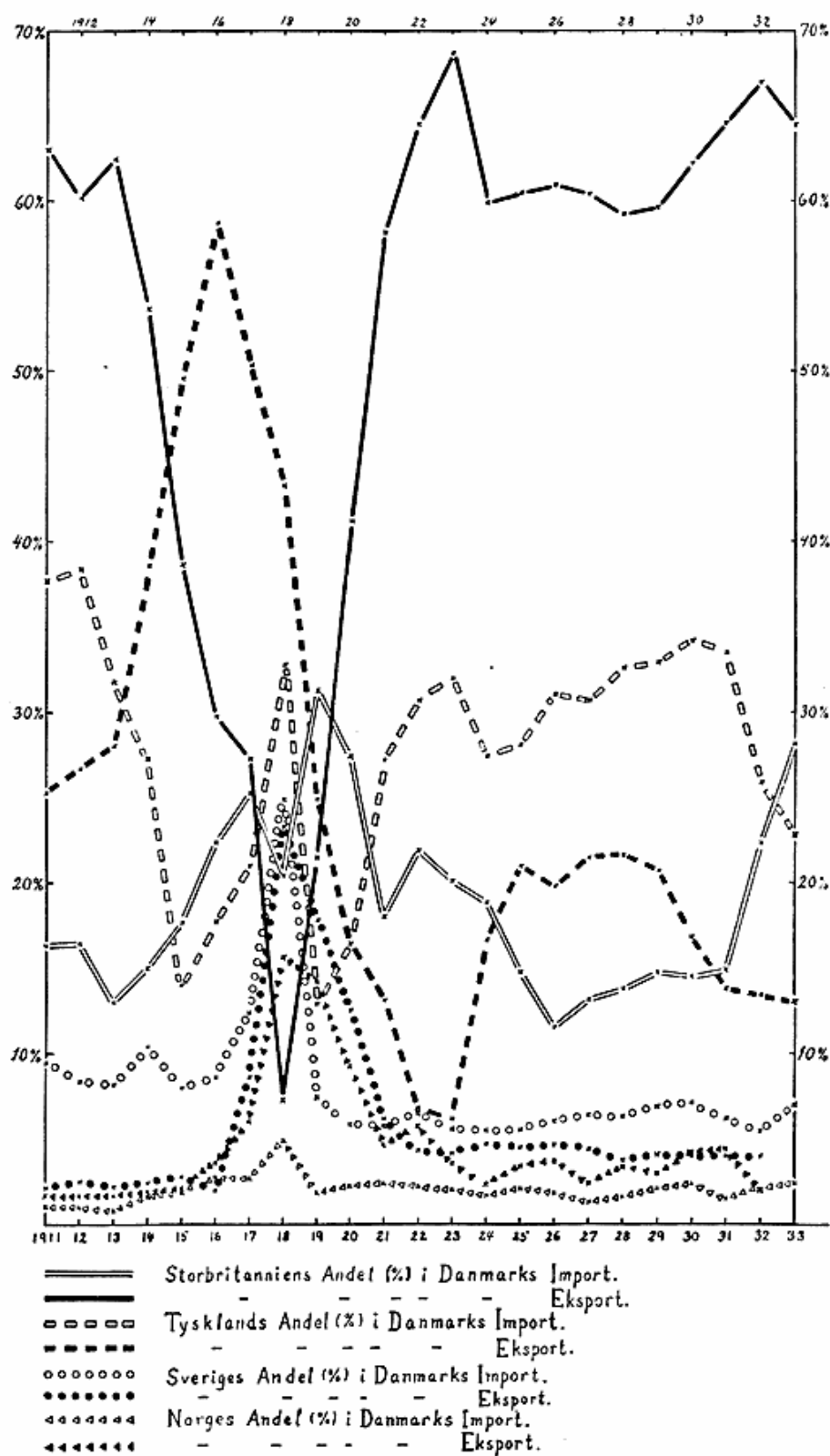
betale Gildet, idet franske Varer samtidig opnaaede betydelige Told-lettelser. Jvf. Povl Drachmann: *The industrial development and commercial policies of the Scandinavian countries*, p. 91.

ved den tekniske Udvikling. Det kan maaske trøste os en Smule, at Selvforsyningsidéen ogsaa i svundne Perioder har plaget Menneskeheden. For hundrede Aar siden lød der i Danmark lignende Klager som nu. Det passer nogenlunde paa Nutiden, hvad C. Dalgas skrev i 1825: „De store Omvæltninger, som ere foregaaede i Verden, men især det ulykkelige Princip, de fleste Nationer have antaget, selv at tilvejebringe deres Fornødenheder, for at afskjære Andre Fordelen deraf, have givet Menneskenes Interesser en saa forskjellig Retning, og virket saa modstridende paa alle Grene af den menneskelige Industrie, at Handelen derved er bragt i den største Forvirring, ja næsten tilintetgjort. Omgivet af Uvished, veed Landmanden derfor ikke mere, hvad Retning Productionen tør gives, og som en Følge deraf, drives Landvæsenet ikke heller med størst mulige Fordeel“¹⁵).

Tyske politiske Geografer opfatter Staten som en Organisme, der vokser. Paa tidlige Udviklingstrin er Staten af ringe Omfang, i Henseende til Areal og Folkemængde. Jo højere Udviklingstrin, Staten repræsenterer, desto større er den. Omvendt repræsenterer de mindre Stater ældre, mere ufuldkomne Trin. Et samlet Norden vilde altsaa betyde et Fremskridt i Sammenligning med den nuværende Tilstand, men dog et ufuldkomment Stadium, jævnført med Jordens Storstater. Denne Filosofi kan maaske virke en Smule deprimerende paa Medlemmer af smaa Nationer; men den bør ikke tages altfor tragisk, da den jo dog kun er Filosofi. Det er sandt, at Kulturudviklingen har medført og er muliggjort ved et bestandig mere omfattende og intensivt Samarbejde mellem Mennesker. Men dette Samarbejde foregaar ikke bare indenfor Staterne. En væsentlig Del af det for Kulturen nødvendige Samarbejde har en international Karakter. Og her har det nordvestlige Europas smaa Nationer jævnlig gaaet i Spidsen.

De smaa Kulturnationer maa af naturlige Aarsager være For kæmpere for det friest mulige Samkvem mellem Landene. Verdensvinden blæser nu den anden Vej; men vi bør ikke derfor svigte vore naturlige Interesser. Lad os dyrke det nordiske Samarbejde, men ikke derved indgaa Forpligtelser, som kan hindre vort nødvendige Samkvem med andre Nationer. Den internationale Handel er en saa vital Nødvendighed, at selv de mest rabiate autarkiske Stater ikke kan leve den foruden og derfor ogsaa ønsker at have

¹⁵) C. Dalgas: Hvilke af de Producter, som vort Land er skikket til, kunne efter Handelens nuværende Conjuncturer og dem, man efter Sandsynlighed kan vente, anses for de fordeelagtigste? For Historie og Statistik. 2. Bd. 1825, p. 6.

rigelig Andel i den. Lad os fortsætte, som de Verdensborgere vi er, med at pleje vore kommercielle Interesser i Verden. Vi er en lille Nation, men vi har Brug for hele Jorden.

SUMMARY.

ECONOMIC-GEOGRAPHICAL POTENTIALITIES OF INTER-SCANDINAVIAN COMMERCE.

To a very limited extent, only, the three Scandinavian countries may supply each others wants. Agriculture, although working under different natural conditions, produces essentially the same goods in each of these countries, particularly since the competition of oversea grain forced the Scandinavian farmers to change from grain-production to mixed farming with intensive dairying. Denmark's export to Sweden and Norway is mostly made up of transit-goods, and of articles produced in Denmark from imported raw materials or from imported half-finished manufactures. On the other hand, Denmark imports certain Swedish and Norwegian products which cannot, for natural reasons, be produced in Denmark. Inter-Scandinavian commerce reached a maximum in 1918 and was abnormally active during a couple of years before and after the end of the World war, because of the blockade and the great scarcity of goods then prevailing in the world market. When the world market is glutted with goods, the inter-Scandinavian trade dwindles. A Scandinavian tariff union would probably have an oppressive influence in each of the three states and be the cause of dissatisfaction. Scandinavian autarky is a chimæra. Scandinavia is too small as a market for Scandinavian production. A tariff union would, for each of the three countries, impede necessary commercial relations with other states. Danish farmers produce $\frac{4}{5}$ of Danish exports; and to them a Scandinavian tariff union would be of no help whatever. On the other hand, a common custom-boundary for all Scandinavia would give new chances to industrial undertakings — probably more in Sweden than in Denmark.
